

Rapport från naturguidning med HRF i Tyresö slottspark och Notholmen 22 maj 2024

Martina Kiibus

Sex personer från Hörselskadades riksförbund (HRF) var med på denna ljuvliga försommardag i Tyresö slottspark. Det här var andra gången vi hade tillsammans med HRF. Så roligt att det funkar att använda hörslingorna som vi har på kommunen. Önskar att fler kände till dem och använde dem på olika aktiviteter för hörselskadade.

Vi började själva guidningen vid slottet där jag berättade om slottets och kyrkans historia innan vi gick in i slottsparken. Gick ut på terrassen och tittade ner över parken, de fantastiska fruktträden som stod i blom, eken som tronade i ensamt majestät mitt på gräsmattan och Lilla Tyresö som kunde skönjas på andra sidan grönskan. Berättade om den gamla medeltida borgen Tyresöhus som fanns där tidigare och om prinsvillan där konstnärsprinsen Eugen hyrde ett antal somrar runt förra sekelskiftet.

Gick vidare till en härligt gammal knotig lind. Lät deltagarna känna på lindens lena hjärtformade blad (som Cecilia Lind, kär och ung och slät om kinden!). Berättade om den mångfald av arter som är knuten till linden och att lind är ett samlingsträd på torg längre söderut i Europa. Under den Linden i Berlin, t ex. Frågade om deltagarna visste vad det var för dag, nämligen den biologiska mångfaldens dag. En dag som FN inrättat för att öka medvetenheten om hur viktigt det är med biologisk mångfald. Det är mängder av aktiviteter runt om i världen för att hylla mångfalden och vi valde att gå på naturguidning i slottsparken tillsammans.

Fortsatte till soluret med sin inskription ”Jag räknar de ljusa timmarna blott och däremellan flyr oersättlig tid”. Härifrån är det så fin utsikt över parken och Kalvfjärden. Jag berättade om namnet Kalvfjärden, att kalvarna och korna betade på skogen på andra sidan fjärden och att det är ganska vanligt med den typen av namn på öar och holmar i skärgårn. När inte hemmaöarna räckte för att både odla och ha bete, fick man ha särskilda ängs- och betesholmar.

Tog oss längre in i parken och tittade på blommorna. Förgätmigej, majsmörblomma, humleblomster, hundkax och gökärt, skogsviol, midsommarblomster och gullviva var några av de blommor vi tog upp. Pratade om att gullviva också kallas Sankte Pers nycklar eller mormors mamelucker (om man vänder två blommor upp och ner så ser de ut som ett par spetskantade mamelucker) och att humleblomstern kallades för mormors nattmössa. Namnet kommer av att humleblomsterns blomma böjer sig neråt. När det blommat över reser sig stjälken upp och fröna får som krokare så att de fastnar i djurpälsar och kan på så sätt spridas.

Visade de sinnrika anpassningarna till pollinering, som förgätmigejens kontrastfärger i mitten, liksom violens, midsommarblomsterns och gullvivans streck som liksom leder pollinatörerna

rätt. Poängen med pollinering är ju att det ska bli en korsbefruktning, en blandning av gener. Och till det behöver blommorna alltså hjälp av de pollinerande insekterna. På gökärten är ståndarna och pistillerna dolda så det krävs tillräckligt tunga insekter, som humlor, som kan ”åka hiss” på de yttersta kronbladen, så att de tyngs ner och då öppnar sig porten in till blommans inre. Det gör att bara vissa insekter kan pollinera gökärten vilket är en fördel ur blommans perspektiv, att pollinatörerna är artspecifika. Det är ju ingen idé att en humla flyger från en vitsippa till en gökärt.

Vi pratade också om de olika anpassningarna till bete, som att smörblomman är giftig och att gullvivan har bladmassan tätt tryckt till marken så att inte betesdjuren ska komma åt dem.

Slottsparken är verkligen som allra finast just nu! Även om de senaste veckornas torka gjort att både gullvivorna och kungsängsliljorna som brukar ”peaka” nu hade börjat blomma över. Men några kungsängsliljor såg vi. Det finns en sägen om kungsängsliljorna som handlar om att det var ett slag mellan svenskar och danskar och för varje stupad dansk kom det upp en röd kungsängslilja och för varje stupad svensk en vit. En sägen i sann storsvensk anda eftersom det finns många fler röda än vita!

Vi fortsatte till en grovstammig ek, pratade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och för att eken och alla dess invånare ska trivas så måste den stå fritt och solbelyst. Mitt emot eken växte en lärk, lät deltagarna känna på dess mjuka barr, som inte har samma vaxartade skydd mot uttorkning som tall och gran och därför faller sina barr på hösten.

På en kulle växte några Adam och Eva. Alla kunde gå med upp, även de som hade rullatorer, så vi gick upp tillsammans och njöt av orkidéerna, av mandelblommens ljuvliga doft och vårbroddens goda smak.

Vi pratade också om hur viktigt det är med pollinerande insekter, även för att vi ska få mat. Och att när vi försämrar för pollinerande insekter så svälter vi ut oss själva. När de blomrika ängs- och hagmarkerna försvinner, så försvinner också många pollinatörer. Och när vi sprutar våra grödor med bekämpningsmedel så gör de ingen skillnad på om det är skadeinsekter eller pollinatörer utan alla dör. Så bi- och insektsdöden är verkligen ett problem.

Vid brofästet till Notholmen växer en otrolig flerstammig al. Visade hur man kan känna igen alen (det enda lövträd med små kottar) och pratade om att den inte får höstfärger eftersom den har så gott om näring och därmed inte behöver spara på näringen inför vintern.

Till vänster före bron var det fullt av gullviva och ljuslila stråk av ängsbräsma. Ängsbräsma är en korsblommig växt som liksom många i den familjen har smak av senap eller ruccola. Det var Harry Martinssons älsklingsblomma, läste en liten strof där han hyllar dess vita vekhet. På andra sidan är det klippt och inte alls lika blomrikt. Pratade om fårens och betesdjurens betydelse för artrikedomen och hur blommorna i sin tur lockar till sig en mångfald av insekter och fåglar. Och att våra ängs- och hagmarker är några av världens artrikaste miljöer.

Vid brofästet på Notholmen växer kabbelekan gul och frodig i strandkanten. När den blommat över sprids fröna med hjälp av vattnet. För att inte fröna ska drunkna har de som en flytväst på sig. Från bron såg vi flera par skäggdoppingar som uppvaktade varandra.

På Notholmen hittade vi delikatesser som brännässla, kirskål och spansk körvel som doftar av lakrits. En hägg stod i full blom. Lät deltagarna dofta på bladen som doftar bittermandel – ett sätt för häggen att försvara sig mot bete eftersom det är giftigt i stora mängder.

Längre in på Notholmen berättade jag lite om holmens historia och att Prins Eugen beskrev hur man 1912 åt strömming från fiskaren på Notholmen varannan dag. Något som inte skulle gå att göra idag, då det är alldeles för höga halter organiska miljögifter i strömmingen. Dessutom är nästan all strömming utfiskad, det kommer trålar och dammsuger Östersjön på strömming som mals ner och blir till laxfoder i laxodlingarna. Så odlad lax bör man undvika.

Vi tog en skön fikapaus i solen på Notholmen. Efter pausen gick vi ut på bryggan tillsammans. Ladusvalorna flög kors och tvärs under och över oss, så fina! Berättade om Östersjöns bräckta vatten, hur sårbart Östersjön är pga artfattigdomen jämfört med Västerhavet och att många arter redan är på gränsen av vad de klarar och därmed är extra känsliga för miljöpåverkan. Utöver de organiska miljögifterna är ett annat stort problem övergödningen, som leder till algblomning, igenväxning och syrebrist. Återigen, ett sätt att minska vårt bidrag till övergödningen är att äta ekologisk mat, där det inte används konstgödsel som läcker ut till våra sjöar och hav. Samt åka mindre bil eftersom utsläppen från avgaserna också bidrar till övergödningen. Visade båttoalett-tömningen, som ju är ett sätt att minska belastningen av kväve.

Så vände vi tillbaka mot parken. Vid bryggfästet lyste skelörten gul, så jag berättade lite om denna giftiga vallmoväxt. Gick vidare till några härliga väldoftande syrener. Eftersom häggen nästan blommat över valde jag att läsa Alf Henrikssons ”Jag såg att häggen blommade, det kom en doft av den” vid syrenerna istället. Versen handlar om hur viktigt det är att vi lägger alla åtaganden åt sidan en stund och stanna upp och njuta. Och nog kan vi njuta av syrenerna också!

Så här lyder den:

Jag såg att häggen blommade, det kom en doft av den,
då gick jag till min älskade och sade: ”Se och känn”.
Hon stod vid makaronerna, hon sydde på en klut
Och när hon lyfte blicken hade häggen blommat ut.

Vi gick vidare till en bok och tittade på dess släta gråa stam och treledade bokollon och fyrtaliga bokollonhättor. Bladskriften är olika långa så att bladen liksom lägger sig som bitar i ett pussel. På så sätt kommer alla bladen åt solljuset samtidigt som de effektivt stänger ute solljuset från att nå ner till marken. Berättade om den gamla lagen från 1734 (som fortfarande

gäller!) Huru svin må i ollonskog släppas, som handlar om hur man förvaltar gemensamma resurser.

Så fortsatte vi upp längs hassellén. Visade hur man kan känna igen hassel, som ju växer mer som en strutformad buske utan huvudstam. Lät deltagarna känna på de mjuka ludna bladen som jämförelse med lindens släta blad. Och pratade om nötterna som ju inte ingår i allemansrätten, utan för att få plocka nötter måste man fråga markägaren om lov. Några exemplar av trolldruva blommade. När den blommat över får den som små minidruvklasar, som dock är giftiga, därav namnet. Det är en signalart för lundmiljöer med långvarig ekologisk kontinuitet.

En ihålig ekstock förde oss in på prat om betydelsen av död ved för den biologiska mångfalden. I stocken är det en massa härlig mulm där olika vedlevande insekter kan frodas. Tycker det är så roligt att de sparar denna stock i en parkmiljö. Precis som en fin torraka som står mittemot.

Det var fullt av fågelsång i parken; koltrast, bofink, ringduva och talgoxe sjöng så fint för oss. Så vi pratade om varför fåglarna sjunger, hur hannarna lockar honorna med sin sång och hur de även fortsätter sjunga för att locka andra honor när de redan fått en kull med ungar. Det är gott om otrohet även i fågelvärlden!

På marken växte löktrav som deltagarna fick smaka på, smakar lite milt av lök. Vi pratade också om själva den engelska parken och dess historia. Pratade om att trots att det är en anlagd park så finns det så höga naturvärden och rik biologisk mångfald här. Poängen med en engelsk park är att det inte ska vara tuktade rader, att det inte ska kännas så anlagt och att det ska finnas kullar, blickpunkter och gärna vyer ut mot vattnet. Härifrån gick vi tillbaka upp till borggården där vi sammanfattade och avslutade guidningen.

Det blev ännu en fin dag i slottsparken med glada deltagare. Så roligt och uppskattat att vi numera kan möta erbjuda guidningar även för den här målgruppen.